

ISSN (Print) 2616-7174
ISSN (Online) 2663-2500

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

ЖУРНАЛИСТИКА сериясы

JOURNALISM Series

Серия **ЖУРНАЛИСТИКА**

№4 (125) / 2018

1995 жылдан бастап шығады

Founded in 1995

Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады

Published 4 times a year

Выходит 4 раза в год

Астана, 2018

Astana, 2018

Бас редакторы **Қайрат Сак**

филология ғылымдарының кандидаты, профессор (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Айтмұханбет Есдәулетов** *ф.ғ.канд., доцент (Қазақстан)*
Бас редактордың орынбасары **Гүлнар Кендірбай** *PhD (АҚШ)*

Редакция алқасы

Алдабергенов Қырықбай	Т. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Асанов Қойлыбай	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Әбдіманов Өмірхан	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Әбішева Вера	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Бейсенқұлов Аязби	Ф. ғ. к., доцент (Қазақстан)
Браун Михаил	PhD, проф. (АҚШ)
Дзялошинский Иосиф	Ф. ғ. д., проф. (Ресей)
Жақып Бауыржан	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Жусупова Алматы	ф.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Ирназаров Кудрат	Т. ғ. д., проф. (Өзбекстан)
Корконосенко Сергей	Саяси ғ. д., проф. (Ресей)
Қара Әбдіуақап	Т. ғ. д., проф. (Түркия)
Қозыбаев Сағымбай	Т. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Лебедева Татьяна	Ф. ғ. д., проф. (Франция)
Нұртазина Роза	Саяси ғ. д., проф. (Қазақстан)
Омашев Намазалы	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Ризун Владимир	Ф. ғ. д. проф. (Украина)
Саид Агил бин Шех	PhD, проф. (Малайзия)
Саудбай Мадияр	PhD, проф. (Қазақстан)
Сердәлі Бекжігіт	Ф. ғ. к., проф. м.а. (Қазақстан)
Тахан Серік	Т. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Тоқтағазин Мұратбек	Ф. ғ. к., проф. м.а. (Қазақстан)
Халилов Әбдіғани	PhD, проф. (Қырғызстан)
Ченгел Хулия Касапоғлы	PhD, проф. (Түркия)
Шайхитдинова Светлана	Филос.ғ.д., проф. (Ресей)
Шалахметов Ғаділбек	Халықаралық Еуразиялық телевидение және радио академиясының академигі (Қазақстан)
Шестеркина Людмила	Ф. ғ. д., проф. (Ресей)
Шульцман Петр	Өнертану ғ. к., доцент (Қазақстан)

Жауапты редактор, компьютерде беттеген: Илияс Құрманғалиев
Жауапты хатшы: Гүлжазира Ертасова

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қ.Сәтпаев к-сі, 2, 408 б.
Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. ЖУРНАЛИСТИКА сериясы
Меншіктенуші: ҚР БЖҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК.
ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27. 03. 2018 ж. №16995-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.
Мерзімділігі: жылына 4 рет.
Тиражы: 25 дана.

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413)
© **Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті**

Editor-in-Chief **Kairat Sak**
Candidate of Philology, Professor (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Aitmukhanbet Yesdauletov** *Candidate of Philology, Associate Professor (Kazakhstan)*
Deputy Editor-in-Chief **Gulnar Kendirbai** *PhD, Professor (USA)*

Editorial board

Aldabergenov Kyrykbai	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Asanov Koilybay	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Abdimanov Omirkhan	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Abisheva Vera	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Beisenkulov Ayazbi	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Brown Michael	PhD, Prof. (USA)
Dzylaloshinski Iosif	Doctor of Philology, Prof. (Russia)
Jakyp Baurjan	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhussupova Almatay	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Irnazarov Kudrat	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Uzbekistan)
Korkonosenko Sergei	Doctor of Political Sciences, Prof. (Russia)
Kara Abdulvahap	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Turkey)
Kozybayev Sagymbai	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Lebedeva Tatiana	Doctor of Philology, Prof. (France)
Nurtazina Roza	Doctor of Political Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Omashev Namazaly	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Rizun Volodymyr	Doctor of Philology, Prof. (Ukraine)
Syed Agil bin Shekh	PhD, Prof. (Malaysia)
Saubayev Madiyar	PhD, Prof. (Kazakhstan)
Bekzhigit Serdaly	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Takhan Serik	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Toktagazin Muratbek	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Khalilov Abdygani	PhD, Prof. (Kyrgyzstan)
Çengel Hülya Kasapoglu	PhD, Prof. (Turkey)
Shaikhitdinova Svetlana	Doctor of Philosophy, Prof. (Russia)
Shalakhmetov Ghadilbek	Academician of the International Eurasian Academy of Television and Radio (Kazakhstan)
Shesterkina Ludmila	Doctor of Philology, Prof. (Russia)
Shultsman Petr	Candidate of Art, Assoc. Prof. (Russia)

Executive editor, computer layout: Ilyas Kurmangalyev
Executive Secretary: Guljazira Yertasova

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. JOURNALISM Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity off economic conduct «L.N. Gumilyov Eurasian National University», Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan.

Registered by Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan.

Registration certificate No 16995-Ж from 27.03. 2018.

Periodicity: 4 times a year Circulation: 25 copies

Address of printing house: 13/1, Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31413)

© **L.N. Gumilyov Eurasian National University**

Главный редактор **Кайрат Сак**
кандидат филологических наук, профессор (Казахстан)

Зам. главного редактора **Айтмуханбет Есдаuletов** к.ф.н., доцент (Казахстан)
Зам. главного редактора **Гульнар Кендирбай** PhD (США)

Редакционная коллегия

Алдабергенов Кырыкбай	Д. ист. н., проф. (Казахстан)
Асанов Койлыбай	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Абдиманов Омирхан	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Абишева Вера	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Бейсенкулов Аязби	К. ф. н., доцент (Казахстан)
Браун Михаил	PhD, проф. (США)
Дзялошинский Иосиф	Д. ф. н., проф. (Россия)
Жакып Бауыржан	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Жусупова Алматай	К. ф. н., доцент (Казахстан)
Ирназаров Кудрат	Д. ист. н., проф. (Узбекистан)
Корконосенко Сергей	Д. полит. н., проф. (Россия)
Кара Абдиуакап	Д. ист. н., проф. (Турция)
Козыбаев Сагимбай	Д. ист. н., проф. (Казахстан)
Лебедева Татьяна	Д. ф. н., проф. (Франция)
Нуртазина Роза	Д. полит. н., проф. (Казахстан)
Омашев Намазалы	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Ризун Владимир	Д. ф. н., проф. (Украина)
Саид Агил бин Шех	PhD, проф. (Малайзия)
Саудбай Мадияр	PhD, проф. (Казахстан)
Сердали Бекжигит	К. ф. н., асс. проф. (Казахстан)
Тахан Серик	Д. ист. н., проф. (Казахстан)
Токтагазин Муратбек	К. ф. н., асс. проф. (Казахстан)
Халилов Абдигани	PhD, проф. (Киргизстан)
Ченгел Хулия Касапоглу	PhD, проф. (Турция)
Шайхитдинова Светлана	Д. филос. н., проф. (Россия)
Шалахметов Гадильбек	Академик Международной Евразийской академии телевидения и радио (Казахстан)
Шестеркина Людмила	Д. ф. н., проф. (Россия)
Шульцман Петр	К. н. искусств., доцент (Казахстан)

Ответственный редактор, компьютерная верстка: Ильяс Курмангалиев
Ответственный секретарь: Гульжазира Ертасова

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. К.Сатпаева, 2, каб. 408
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ЖУРНАЛИСТИКА
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК.
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16995-Ж от 27. 03. 2018 г.
Периодичность: 4 раза в год.

Тираж: 25 экземпляров.

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: (7172) 709-500 (вн.31413)

© Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

Мазмұны

БАСПА ІСІ ЖӘНЕ ИНТЕРНЕТ БАҚ

<i>Алдабергенов Қ.М.</i> Қазақ тілінде 1917-1933 жылдар аралығында жарық көрген кітаптар	8
--	---

БАҚ ЖӘНЕ ҚОҒАМ

<i>Абишева В.Т., Мадетхан Р.С.</i> Публицистикалық дискурстың коммуниктивтік және танымдық аспектілері туралы	19
<i>Баткеева Б.Т.</i> «Ана тілі» газеті бетіндегі қазақ өнерінің мәселелері	25
<i>Жұматаев Е.</i> БАҚ-тағы саяси-әлеуметтік қақтығыстың жариялануы	31
<i>Кусайнова М.М., Ишанова А.И.</i> Жарнама және PR-бренд мәтіндердегі сторителлинг тәсілдері	37
<i>Сейтжанова Ж.Д.</i> Қоғамдық-құқықтық сауаттылықтың БАҚ-тағы ерекшелігі	44
<i>Тәжібаев Ғ.Қ., Білдебекова Ә.Т.</i> Телеберілімдерге жас шамасына қарай қойылатын критерийлер	51

ҚОҒАММЕН БАЙЛАНЫС

<i>Молдабаев Х.С.</i> Мемлекеттік органдардың баспасөз қызметіндегі ұйымдастыру мәселелері	61
<i>Омашев Н.О.</i> Ұлт-азаттық көтеріліске жаңа көзқарас	68
<i>Шауенова Г.Ә., Бутеев Б.</i> Білім мен Ғылым саласындағы ынтымақтастық (Қазақстан мен Түркия тәжірибесінен)	76

ЖАҢА МЕДИА

<i>Булатова М.Б.</i> Қазақстан журналистикасындағы әлеуметтік медианың рөлі: жаңа сын-тегеуріндер	87
---	----

Contents

PUBLISHING AND INTERNET MEDIA

<i>Aldabergenov K.M.</i> Books were published in the Kazakh language between 1917-1933	8
--	---

MASS MEDIA AND SOCIETY

<i>Abisheva V.T., Madetkan R.S.</i> To The Question of Communicative and Cognitive Aspects of Publicistic Discourse	19
<i>B.T. Batkeeva</i> The problems of Kazakh art on pages of “Ana tili” newspaper Annotation	25
<i>Zhumatayev Ye.</i> The Language of the Media in the Publication of Political and Social Conflict	31
<i>Kusainov M.M., Ishanova A.I.</i> Storytelling techniques in advertising and PR-branded texts	37
<i>Seytzhanova Zh.D.</i> Media Features of Public law Literacy	44
<i>Tazhibayev G.K., Bildabekova A.T.</i> Criteria Teleplay on age Categories	51

PUBLIC RELATIONS

<i>Moldabayev Kh.S.</i> Press service in a government agency and its main areas	61
<i>Omashev N.O.</i> A new approach at the national liberation rebellion	68
<i>Shauenova G.A. , Buteev B.</i> Cooperation in the field of education and science (From the experience of Kazakhstan and Turkey)	76

NEW MEDIA

<i>M.B. Bulatova</i> The Role of Social Media in Kazakhstani Journalism: New Traditions and Challenges	87
--	----

Содержание

ИЗДАТЕЛЬСКОЕ ДЕЛО И ИНТЕРНЕТ СМИ

<i>Алдабергенов К.М.</i> Книги изданные на казахском языке в период 1917-1933 годах	8
---	---

СМИ И ОБЩЕСТВА

<i>Абишева В.Т., Мадетхан Р.С.</i> К вопросу о коммуникативных и когнитивных аспектах публицистического дискурса	19
<i>Баткеева Б.Т.</i> Проблемы казахского искусства на страницах газеты «Ана тілі»	25
<i>Жуматаев Е.</i> Освещение общественно-политических конфликтов в СМИ	31
<i>Кусаинова М.М., Ишанова А.И.</i> Приемы сторителлинга в рекламных и PR-брендовых текстах	37
<i>Сейтжанова Ж.Д.</i> Медиа-особенности публично-правовой грамотности	44
<i>Тажимаев Г.Т., Билдабекова А.Т.</i> Критерии телепередач по возрастным категориям	51

СВЯЗЬ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ

<i>Молдабаев Х.С.</i> Пресс-служба в государственном органе и её основные направления	61
<i>Омашев Н.О.</i> Новый взгляд на события вековой давности	68
<i>Г.А. Шауенова, Б. Бутеев</i> Сотрудничество в области образования и науки (Из опыта Казахстана и Турции)	76

НОВЫЕ МЕДИА

<i>Булатова М.Б.</i> Роль социальных медиа в журналистике Казахстана: новые традиции и вызовы	87
---	----

XFTAP 19.41.07

Ж.Д. Сейтжанова

Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті, Алматы, Қазақстан
(E-mail: apasai@mail.ru)

Қоғамдық-құқықтық сауаттылықтың БАҚ-тағы ерекшелігі

Аннотация. Журналистикада құқық мәселесінің жазылуы заманауи ақпараттық кеңістіктің өзекті проблемаларының бірі екендігі белгілі. Ғаламтор мен әлеуметтік желілерде қолжетімді «әркелкі» ақпараттың таралуы кезеңінде қоғамның құқықтық сауаттылығын арттыру проблемасы одан әрі өзекті бола түседі.

Халықтың құқықтық сауаттылығын арттыру міндетін мойнына жүктеген дәстүрлі басылымдар бұл жұмысты қалай атқаруда, аталмыш проблема қандай басылымдарда көтеріледі, жарияланымдардың жанры мен жазылу тілі қандай, мақалада осы мәселелер сараланған. Еліміздің халқын 18,3 миллионнан аса адамның құрайтындығын ескерер болсақ, соның 4,5 бөлігінің өз проблемасын шешу үшін әділдіктің соңғы инстанциясы – сотқа баруы әрине, қоғамда құқықтық сауаттылықты арттыру мәселесінің аса жоғары деңгейде емес екендігінің дәлелі болмақ.

Халықтың құқықтық сауаттылығын арттыруға үлес қосуға тиіс, яғни болашақта осы салада жазатын журналистерді құқықтық сауаттылық жағынан дайындау қандай дәрежеде, мақалада осы мәселе қарастырылған.

Түйін сөздер: құқықтық сауаттылық, құқықтық тақырып, ақпарат кеңістігі, құқық негіздері, құқықтық мәдениет.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7174-2018-125-4-44-50>

Кіріспе. Мақаланың мақсаты халықтың құқықтық сауаттылығын арттырудағы БАҚ-ның ролін зерделеу, өзектілігін негіздеу, міндеті-халықтың құқықтық сауаттылығын арттыруға бағытталған іс-шараларды белгілеу.

Бұл мәселе ресейлік ғалымдардың оқу құралдарында, оның ішінде Е.П.Прохоровтың «Введение в теорию журналистики» оқулығында қарастырылған. Азаматтардың ақпарат алу мен хабардар болу құқын жаппай қамтамасыз етуші басты институт ретінде БАҚ саналады, деген сенімде автор. Сонымен қатар ол БАҚ-ның тәрбиелеуші функциясын мәдениетті қалыптастырушы функция ретінде санайды. Өйткені «қоғам мәдениеті институттарының бірі ретіндегі журналистиканың қоғамда жоғары мәдени құндылықтарды насихаттау және таратудағы, қалың бұқараны әлемдік мәдениет үлгілері негізінде тәрбиелеудегі, адамның жан-жақты гуманитарлық дамуына ықпал етудегі маңызы зор» [1, 77 б.].

ҚР-да бұл мәселені зерделеп жүргендер ішінен А.Есдәулетов, К.Қамзин, Е.Алауханов, С.Велитченко, С.Жұмабековты т.б. атап өтуге болады. Дегенмен, нақты құқықтық сауаттылық мәселесіне қатысты қазақ тілінде оқулық студенттерге әзірге ұсынылған жоқ.

Заманауи мемлекет пен азаматтық қоғамды қалыптастырудағы негізгі қағидаттардың бірі - қоғамның құқықтық негізі мен мәдениетін қалыптастыру екендігі белгілі. Осы мақсатқа жету жолындағы құқықтық мәдениет пен сауаттылықты жетілдірудегі басымдық рөлді, сөз жоқ, бұқаралық ақпарат құралдары (БАҚ) атқарады. Бүгінде заң саласының мамандарымен қатар БАҚ өкілдері де қоғамның құқықтық сауаттылығы мен мәдениетін көтеру бойынша жан-жақты жұмыс жүргізіп келеді.

БАҚ тарапынан осы жұмыс жеткілікті дәрежеде жүргізіліп отыр ма? Қоғамның құқықтық сауаттылығын арттырудағы қазақстандық мерзімді басылымдардың алар орны қандай? Осы маңызы жоғары сауалдарға орай алға қойылған мақсат, бұқаралық ақпарат құралдарында көрініс тапқан құқық тақырыбындағы мәселелердің берілу жолын саралау

болып табылады. Интернеттің жаппай ақпаратты тарату платформасы болғанмен, БАҚ болып саналмайтындығын [2, 52 б.] ескерер болсақ, біз жұмыс барысында онлайн емес, оффлайн басылымдарға тоқталуды жөн көрдік.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев өзінің «Әлеуметтік жаңғырту: жалпыға ортақ еңбек қоғамына қарай 20 қадам» атты бағдарламалық мақаласында Қазақстан заңдары адамдар өміріне қолайлы болуы керектігін, заңдар олардың талаптарын сақтайтын әр азаматқа түсінікті болуы тиістігін тұжырымдап берді. «Бізге қоғамдық тәртіпті, қоғамдық орындардағы адамдардың мінез-құлқын реттейтін қарапайым және түсінікті заңдар қажет. Парламент депутаттары, парламенттегі партиялар нағыз осындай заңдардың қабылдануы жөнінде бастама көтерулері қажет», - деген Мемлекет басшысы «XXI ғасырда мемлекеттің дамуы мен өркендеуіне әр қазақстандықтың құқықтық мәдениетінің деңгейі жоғары болғанда ғана қол жеткізілетінін» [3, 1 б.] атап көрсетті.

Зерттеу әдістері. Бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланатын материалдар құқықтың барлық салаларын қамтиды, оның ішінде құқықтың конституциялық, әкімшілік, процессуалды, ақпараттық түрлері секілді көпшілік құқық салалары барлық дерлік басылымдарда көрініс табуда.

Салыстыру әдісін пайдалана отырып, бірнеше мерзімді бұқаралық ақпарат құралдарын қарастырып көрелік. Бұл ретте түріне, шығу мерзімділігіне, салалық бағдарлылығына қарамастан, құқық, құқықтық сауаттылық тақырыбы бұқаралық ақпарат құралдарының барлығына ортақ. Оларды саралайтын болсақ, хабар тарату формасына орай шартты түрде мерзімді баспасөз, телерадиоарналар, әлеуметтік желілер деп жіктеуге болады.

Мақалада құқықтық сауаттылық мәселелерінің мерзімді баспасөзде берілу жолдары мен бағыттары қарастырылып отыр. Жоғарыда атап өткеніміздей, құқықтық сауаттылық мәселелерін қозғамайтын оффлайн мен онлайн БАҚ жоқ десе болады. Дегенмен олардың ақпарат беру формалары мен әдістері, жанрлары, көтеретін мәселелерінің ауқымдылығы, материалдың күрделілігі деңгейіне орай өз өзгешеліктері болады.

Заманауи баспасөздің шығу мерзімділігіне орай күнделікті, апталық, айлық болып бөлінетіндігі белгілі. Аудиториясының ауқымы немесе таралу аумағына орай жалпыұлттық, аймақтық немесе облыстық, қалалық, сондай-ақ аудандық, көптиражды т.б. деп жіктеуге болады. [4, 131 б.]

Бағдар-мақсатына орай, баспасөз қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық, құқықтық, салықтық, ауыл шаруашылық, құрылыстық, әдеби-мәдени, спорттық, ведомстволық, корпоративтік, кәсіби, жарнамалық болып жіктеледі. Құрылтайшысына қарай жеке кәсіпкердің (ЖК), жауапкершілігі шектеулі серіктестіктің (ЖШС), белгілі бір компанияның, қазынашылық мекеменің, акционерлік қоғамның, редакцияның, коммерциялық не биліктік құрылымның, саяси партияның т.б. басылымы ретінде де бөлінеді. Аталған басылымдар заңға сәйкес тиісті мемлекеттік органда (ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігі) тіркеуден өткен және келесі жылы қабылданғанына 20 жыл толатын, Конституциядан кейін журналистердің негізгі заңнамасына саналатын, 26-баптан құралған ҚР «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» Заңы аясында (1999 жылы 23 шілде күні қабылданған, соңғы өзгерістер 2018 жылы 2 шілде күні енгізілген) жұмыс істейді [5, 2 б.]

Қазақстандық мерзімді басылымдар арасында құқықтық сауаттылық мәселесі ең көп көтерілетін салалық басылым - «Заң» газеті. Мұнда белгілі бір заңгерлік білімді талап ететін өзекті мақалалармен қатар халықтың сауаттылығын арттыруға бағытталған материалдардың көптеп жарияланатынын байқауға болады. Оған газет беттерінде жарық көрген «Автокөлікке ағаш құлап кеткен жағдайда өтемақыны қалай алуға болады?», «Жаңа салық заңы: пәтерді жалға берушілер енді қанша салық төлейді?», «Мүлікті тіркегендерге жауаптылық бар ма?», «Банкомат ақшаңызды бермей қойса» тақылеттес материалдар, сонымен қатар халықтың нақты «өлікті түнгі он бірден кейін тасымалдауға болады ма»,

болмаса «жалақыңызды уақытылы төлемесе» секілді кез-келген азамат үшін өзекті болып табылатын нақты сауалдарына нақты жауаптар беріледі. Газеттің «Қылмыс пен жаза», «Темірқазық», «Алқа», «Қоғам», «Келбет», «Құқық» секілді арнайы беттерінен оқырман заңгерлік саласындағы өзіне қажетті ақпаратты таба алады. Құқықтық сауаттылық адамды қандай тығырықтан болса да алып шығады. «Жазылған жайдың жаңғырығы» айдарымен берілген «Мен ақталдым, әділдік жеңді» деген мақалада автор «Өз құқығымды өзім қорғамасам, кім қорғайды» деген сауал қойып, өзі соған жауап бере отырып, ел ішінде «жалпы жұртшылыққа әділдік жолында талмай ізденіңіз, дегім келеді», деп сөзін аяқтайды [6, 2 б.]. «Алматы ақшамы» қоғамдық-саяси газетінің «Қала және құқық», «Біле жүріңіз», «Құқық әліппесі» айдарлары да осы бағытта оқырмандарының құқықтық сауаттылығын арттыру мақсатын көздейді. Басылым әсіресе қоғамдық індетке айналған сыбайлас жемқорлықпен күреске байланысты адами жауапкершілік пен азаматтық ұстанымды қалыптастыратын сараптамалық, пайымдық мақалаларды, сұрақ-жауаптарды, хабарлар мен талдамаларды жиі жариялайды. Соның бірі С. Көбелдесованың «Жемқорлыққа жол бермейміз» мақаласы. Автор гимназияда жүргізілген шара туралы баяндай келе, «сыбайлас жемқорлыққа қатысты фактілер көрсетілген бейнеролик арқылы олар жегі құрттың алдын -алу үшін адамның сана сезімі таза болуы керек екендігін түсінді», деп гимназияда өткізілген шараның жас буынды тәрбиелеудегі, оның құқықтық сауаттылығын арттырудағы ролін атап өтеді [7, 21 б.].

Құқықтық сауаттылық мәселесі сонымен қатар қоғамдық-саяси газеттердің бетінен де түспейтін тақырып екендігін атап өткен жөн және бір ұтымдысы, бұл материалдар қалың оқырманға арналғандықтан берілу форматы ұғынықты, әрі қарапайым тілмен жазылады. Мәселен, 2018 жылы 19-қазан күні республикалық «Айқын» газетінде жарық көрген Абай Аймағамбеттің «Түйткіл» айдарымен жарық көрген «Сот пен сенім қашан егіз ұғымға айналады» мақаласында елде жыл сайын 4 миллион адам өз проблемасын шеше алмағандықтан сотқа жүгінетіндігі сөз етіледі. Еліміздің халқын 18,3 млн. адамның құрайтындығын ескерер болсақ, соның 4,5 бөлігінің өз проблемасын шешу үшін әділдіктің соңғы инстанциясы – сотқа баруы әрине, қоғамда құқықтық сауаттылықты арттыру мәселесінің аса жоғары деңгейде емес екендігін көрсетіп отыр. Ал «құқықтық мәртебенің реттелуі құқықтық реттеу механизмінің бірінші буынын құрайтындығын» [8, 64 б.] ескерген жөн. Құқықтық мәселенің тым күрделі тілмен берілуі халықтың құқықтық сауаттылығын арттыра түсуге үлес қоса қоймайтындығы анық. Бұған мақалада келтірілген Жоғарғы Сот төрағасы Жақып Асановтың сөздері дәлел бола алады: «Көптеген актілер көлемді, күрделі сөйлемдермен жазылған. Оны оқыған адам ештеңе түсінбейді. Тіпті біз де, судьяның не айтпақ болғанын, неге мұндай шешімге келгенін білмей дал боламыз. Егер өзіміз оқығанда осылай қиналсақ, қарапайым адам жайлы не айтуға болады? Сот актілері халық үшін жасалады. Сондықтан ең бірінші соларға ұғынықты болуы керек», – деген еді Жақып Асанов қызметке келгеннен кейінгі алғашқы жиналысында [9, 4 б.].

Актеріге қатысты айтылған бұл пікірді жалпы қалың оқырман үшін арналған материалдарға да қатысты қарастыруға болады. Құқықтық сауаттылықты арттыруға бағытталған материалдар барынша қарапайым, зейнеткер де, мектеп оқушысы да қиналмай түсіне алатын тілде жазылғаны жөн. Өйткені журналистикада қарапайым тіл «жоғары стильден» гөрі жақсырақ қабылданады, оқырман ойдың қарапайым түрде баяндалғанын қалайды [10, 395 б.]. Халыққа ұғынықты, түсінікті тілмен жазылған материалдар көптеп шығып жатқан жағдайда қоғамда елеулі резонанс туғызған спорт шебері Денис Тен өліміне қатысты пікірін білдірген мұғалім Шерхан Байзенов секілді азаматтар әлеуметтік желіге кірмес бұрын оңы мен солын бағдарлайтын ба еді, сонда оған қатысты ҚР ҚҚ 174 бабы (ұлтаралық араздықты қоздыру) бойынша қылмыстық іс қозғалмайтын ба еді. Міне, бұл түштеп келгенде, орта білімді жұмысшы емес, жоғары білімі бар ұстаздың құқықтық сауаттылық деңгейінің төмен екендігінің анық дәлелі болып табылады.

Зерттеу нәтижелері. Зерттеу нәтижелерін мазмұндар алдында ЮНЕСКО ұсыныстарын еске салуды жөн көрдік, онда атап өтілгендей, «медиабілім кез-келген елдің әр азаматының өз ойын білдіруге, ақпарат алуға деген негізгі құқының бір бөлігі болып табылады және ол демократияны қолдауға ықпал етеді. Әр түрлі елдерде медиабілімнің даму жолдарының әркелкілігін ескере келе, оны мүмкіндігінше ұлттық оқу жоспарлары аясында енгізу ұсынылады» [11]. Демек, жалпы адамзаттың толыққанды өмір сүруіне медиабілімнің қосар үлесі зор. Оның ішінде құқықтық сауаттылықты арттыру мәселесі күннен-күнге өзекті бола түсуде. Сол себепті де журналистика факультеттерінде құқықтық негіздер мен БАҚ заңнамасына қатысты сабақты оқытуды жетілдіру әрі тереңдете түсу-басымдық бағыттардың бірі.

Енді мерзімді басылымдарда құқықтық сауаттылық тақырыбының қамтылу аясын топтап саралап көрсек:

1. Құқықтық сауаттылық мәселелері мерзімдік, салалық, бағдарлық түрлеріне қарамастан барлық дерлік мерзімді басылымдарға, жалпы бұқаралық ақпарат құралдарына ортақ тақырып.

2. Құқық, құқықтық сауаттылық, құқықтық мәдениет - оқырмандар, тыңдармандар, көрермендер тарапынан жоғары сұранысқа ие, әрі тұрмыстық тұрғыда тартымды тақырып болғандықтан әрбір БАҚ құқық пен заңнама тақырыбына, қоғамды құқықтық сауаттандыру мәселесіне баса көңіл бөлуді, сол арқылы оқырман (көрермен, тыңдарман) құрамын көбейтуді мақсат тұтады.

3. Мерзімді басылымдарда қозғалатын құқықтық сауаттылық мәселелерінің басым бөлігін халықтың әлеуметтік жағдайына байланысты өзекті проблемалар құрап отыр.

4. Құқықтық сауаттылық бағдарындағы жарияланымдар мерзімді басылымдарда ақпараттық және талдамалы-сараптау жанрлары аясында жиі беріледі. Адам және заң, Құқықтық жауапкершілік, Сыбайлас жемқорлыққа жол жоқ, Қоғам және құқық, Маман пікірі, Заңгер кеңесі, Сұрақ-жауап, Сұраңыз – жауап береміз, Блиц-сауалнама, Сұхбат, Дөңгелек стол, Репортаж, Заңтану айдарларымен жарияланған материалдардың халықтың құқықтық сауаттылығын арттырудағы маңызы зор.

Дегенмен, жүргізіліп отырған бұл жұмысты жеткілікті дәрежеде деп айта алмаймыз. Отандық БАҚ өкілдері заңдық тұрғыдағы материалдарды дайындап, жариялаған кезде негізделген ақпараттық тұжырымдамаларды қолдана бермейді. Көпшілікке арналған басылымдарда құқық тақырыбындағы материалдар жеңіл тілмен беріліп жатса, салалық басылымдардағы жекелеген материалды түсіну үшін белгілі бір дәрежеде заңгерлік дайындық қажеттілігі ескеріле бермейді.

Біздің бүгінгі өмірімізді бұқаралық ақпарат құралдарынсыз елестету мүмкін емес. Сонымен қатар «құқықтық профилактиканы» бұқаралық ақпарат құралдарының ғана жүргізе алатындығын ескеру қажет [12, 20 б.]. Атап өтер болсақ, кез-келген құқықтық мемлекеттің азаматы өзінің міндеттері мен құқықтарын білуге тиіс. Азаматтар заң тұрғысынан алғанда сауатсыз болатын болса, өз ара қарым-қатынастарды, әр түрлі институттармен, әлеуметтік топтармен, тұтас алғанда мемлекетпен арада қатынастарды реттеуші ережелер туралы туралы түсінігі болмайды, заңдар да тиімсіз болып қала бермек. Халықтың құқықтық сауаттылығының мәні де осында болмақ.

Қорытынды. Қазіргі кезде бұқаралық ақпарат құралдарын тек хабар тарату мен тәрбие құралы болудан өзге, «сөз бостандығы» деген желеумен, оны белгілі бір мүдде үшін қоғамдық санаға ықпал ететін күшті қару ретінде пайдаланатындар да бар. Соның нәтижесінде бұл салада жаңа ғылыми ұғымдар – «ақпараттық қылмыс», «ақпараттық криминология», «компьютерлік құқық» терминдері пайда болды. Мұның бәрі болашақ журналистке қойылып отырған талапты күшейте түспек. Яғни, ақпараттық қауіпсіздікке қол жеткізу үшін де, ақпараттық криминологияға ұрынбауы үшін, біріншіден, олардың өз-

дерінің құқықтық сауаттылығына айырықша мән берген дұрыс. Кез-келген журналист этиканың екі деңгейін: кәсіби және қызметтік этиканы сақтауға тиіс [13, 160 б.] Екіншіден, журналист «залал келтірмеу» қағидасын мықтап ұстануы шарт. Үшіншіден, Қазақстан Республикасында журналистің Этикалық кодексінде белгіленген 8 қағидатты (ҚР Журналистер одағы басқармасы мен Бас редакторлар клубының бірлескен отырысында қабылданған, 2012 жылы, 30 қазан, Хаттама №1) жадынан шығармауға тиіс. Түптеп келгенде, журналистің шығармашылық процесінің өзінде этикалық шектеулер болуға тиіс. [14, 286]

Журналистика факультеттерінде құқық саласында жазатын журналистердің шеберлік кластары ұдайы өткізіледі, Қазақстан сот репортерлері гильдиясының жұмысы, «Әділ сөз» қоғамдық қорының, т.б. жұмысы журналистердің құқықтық деңгейін арттыруға бағытталатыны анық. Алайда мұның бәрі болашақ журналистердің құқықтық сауаттылығын арттырудағы, құқықтық тақырыпты сауатты жазуға дағдыландырудағы олқылықтың орнын толтыра алмайды. Сондықтан, журналистика факультеттерінде оқытылатын БАҚ заңнамасына қатысты сабақты тереңдетіп оқыту керек деп санаймыз. Құқықтық жағы сауаттылығы жоғары студент - болашақ маман құқықтық тақырыптағы мәселені қозғағанда атүсті, бірізді жалаң ақпарлармен, шала жарияланымдармен шектелмейді және бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланатын құқықтық материал сауатты заңгерлік тұжырыммен негізделіп, оқырман санасында заңға кереғар ұғым қалыптастыруға жол бермейтін болады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Прохоров, Е.П. Введение в теорию журналистики /Е.П.Прохоров. Москва:Аспект пресс. 2009.-349с.
- 2 Рихтер, А.Г. Правовые основы интернет-журналистики/А.Г. Рихтер. Москва: ИКАР, 2014. – 488 с.
- 3 Назарбаев, Н. «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» бағдарламасы. [Электронды ресурс] – URL: <http://www.inform.kz/> (қарастырылған мерзімі: 10.07.2012 ж.)
- 4 Журналистика/В.В. Ворошилов– Москва: Кнорус, 2014.– 496 с.
- 5 Бұқаралық ақпарат құралдары туралы ҚР 1999 жылғы 23 шілдедегі Заңы. [Электронды ресурс] –URL: <http://adilet.zan.kz> (қарастырылған мерзімі: 12.11.2018 ж.)
- 6 Еркінбекова Қ Мен ақталдым, әділдік жеңді. - Алматы: Заң, 2018. 6 қараша.
- 7 Көбелдесова С. Жемқорлыққа жол бермейміз. - Алматы: Алматы ақшамы, 2018. 22 қараша.
- 8 Исхаков, Р.Л. Этническая журналистика: Учебно-методическое пособие. / Р.Л. Исхаков, – Москва: Издательство «Флинта». 2018. – 192 с.
- 9 Аймағамбет А. Сот пен сенім қашан егіз ұғымға айналады. - Алматы: Айқын, 2018, 19 қазан.
- 10 Самарцев, О.Р. Творческая деятельность журналиста (очерки теории и практики). – Москва: «Академический проект», Фонд «Мир», 2014. - 528 с.
- 11 Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO [Text] // Education for the Media and the Digital Age. - Vienna, 1999. -P. 273-274.
- 12 Велитченко, С.Н. Правовые основы журналистики. - Алматы: «Қазақ университеті», 2015. - 227 с.
- 13 Мисонжников, Б.Я., Тепляшина, А.Н. Журналистика: Введение в профессию. – Санкт-Петербург: ПИТЕР, 2014. – 272с.
- 14 Коханова, Л.А., Калмыков, А.А. Основы теории журналистики. – Москва: ЮНИТИ, 2014. - 536 с.

Ж.Д.Сейтжанова

Международный университет информационных технологий, Алматы, Казахстан

Медиа-особенности публично-правовой грамотности

Аннотация. Средства массовой информации и правовая тематика одна из актуальных проблем современного информационного пространства. В период, когда благодаря интернету и социальным сетям обществу стала доступна «всякая информация», это проблема становится еще актуальней. Отражение правовой тематики в традиционных СМИ, издания, пишущие на эту тему, жанр, стиль, язык, подача публикаций - таков перечень вопросов затронутых в статье.

Если учесть, что численность нашей страны составляет чуть больше 18,3 млн. человек, и из них порядка 4,5 части граждан для решения своих проблем обращаются в последнюю инстанцию – судебные органы, это конечно показывает, что повышение правовой грамотности населения все еще не на должном уровне. Общество же информацию по правовой грамотности получает в основном через СМИ. То есть важность подготовки будущих журналистов, специализирующихся в это отрасли очевидна. На наш взгляд, необходимо углубить и совершенствовать обучение предмета «Правовые основы журналистики», преподаваемого на факультетах журналистики страны.

Ключевые слова: правовая грамотность, правовая тематика, информационное пространство, правовые основы, правовая культура.

Zh.D. Seytzhanova

International University of Information Technology, Almaty, Kazakhstan

Media Features of Public law Literacy

Abstract. Mass media and legal topics are one of the urgent problems in the modern information space. This problem becomes even more urgent nowadays, when thanks to the Internet and social networks “any information” became available to anybody.

The article describes a set of issues such as reflection of legal topics in traditional media, the publications writing on this topic, genre, style, language, presentation of publications. If we take into account that the population of our country is just over 18.3 million people, and of these about 4.5 citizens turn to the last instance, i.e. court, for solving their problems, this of course shows that the increase in the legal literacy of the population is not at the proper level. Society also receives information on legal literacy mainly through the media. That is, the importance of training future journalists specializing in sphere legislature is obvious. In our opinion, it is necessary to deepen the course of “Legal Basics of Journalism” taught in the faculties of journalism in the country.

Key words: Legal basis, legal literacy, legal subjects, information space, legal culture.

References

- 1 Prokhorov, E.P. Vvedenie v teoriyu zhurnalistiki [Introduction to the theory of journalism]. (Aspect press, Moscow, 2009, 349 p.). [in Russian]
- 2 Richter, A.G. Pravovye osnovy internet-jurnalistiki [Legal foundations of online journalism]. (IKAR, Moscow, 2014. 488 p.). [in Russian]
- 3 Nazarbayev, N. Kazakstannyn aleumettik zhangyrtyluy: Zhalpyga Ortak Enbek Kogamyna karai 20 kadam [The program «Social modernization of Kazakhstan: 20 steps to Society of Universal Labor»]. [Electronic resource] Available at: <http://www.inform.kz/> (Accessed: July 10, 2012) [in Russian]
- 4 Voroshilov, V.V. Jurnalistika [Journalism]. (Knorus, Moscow, 2014. 496 p.). [in Russian]

- 5 Bukaralyk akparat kuraldary turaly RK [Law of the Republic of Kazakhstan on Mass Media of July 23, 1999]. [Electronic resource] Available at: <http://adilet.zan.kz> (Accessed: 12.11.2018) [in Kazakh]
- 6 Erkinbekova, K. Men aktaldym, adildik jendi [I am justified, justice have won]. (Law, Almaty, 2018, October 6). [in Kazakh]
- 7 Kobeldesova, S. Zhemkorlykka jol bermeimiz [We will not give the way to corruption]. (Almaty Akshamy, Almaty, 2018, November 22). [in Kazakh]
- 8 Iskhakov, R.L. Etnicheskaya jurnalistika: Uchebno-metodicheskoye posobiye [Ethnic journalism: Teaching guide]. («Flint» publishing house, Moscow, 2018. 192 p.). [in Russian]
- 9 Aimagambet, A. Sot pen senim kashan egiz uymga ainalady. [When court and trust will have one meaning]. (Aikyn, Almaty, 2018, October, 19.). [in Kazakh]
- 10 Samartsev, O.R. Tvorcheskaya deyatel'nost' jurnalista: ocherki teorii i praktiki [Creative activities of a journalist: essays of theory and practice]. («World» Foundation, Moscow, 2014, 528 p.). [in Russian]
- 11 Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO [Text], Education for the Media and the Digital Age. Vienna, 1999. P. 273-274. [in Russian]
- 12 Velitchenko, S.N. Pravoviye osnovy jurnalistiki [Legal basis of journalism]. («Kazakh University», Almaty, 2015. 227 p.). [in Russian]
- 13 Miszonzhnikov, B.Y., Teplyashina, A.N. Zhurnalistika: Vvedeniye v professiyu [Journalism: Introduction to the Profession]. (PETER, St. Petersburg, 2014, 272 p.). [in Russian]
- 14 Kokhanova, L.A., Kalmykov, A.A. Osnovy teorii jurnalistiki [Fundamentals of the theory of journalism]. (UNITY, Moscow, 2014. 536 p.). [in Russian]

Автор туралы мәлімет:

Сейтжанова Ж.Д. – Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті, Қазақстан тарихы және медиакоммуникациялар кафедрасының ассистент-профессоры, филол.ғ.к., Манас көшесі 34/1, Алматы, Қазақстан.

Seytzhanova Zh.D. - Assistant Professor, Department of History of Kazakhstan and Media Relations, International Information Technologies University, Ph.D., Manas Str. 34/1, Almaty, Kazakhstan.